

8.79x36.22	1	11	עמוד	11	כותרת	הארץ -	06/06/2022	81932106-0
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790								

גם בשנות ה-70 לא למדו על הסכסוך

משה צימרמן

הסכסוך הציוני-הפלסטיני נעדר מתוכנית הלימודים לחטיבת הביניים בחינוך הממלכתי, כותב אלוף בן ("הארץ", 27.5). הדברים משתלבים בוויכוח על תכני ההוראה של מקצוע ההיסטוריה בכלל, ורטרוספקטיבה ארוכת טווח עשויה לסייע לקוראים לעמוד על מקור התופעה.

הדברים הבאים נכתבים על בסיס התנסותי זה למעלה מ-50 שנה בתכנון וביצוע תוכנית הלימודים לחטיבת הביניים בחינוך הממלכתי, תחילה כאחראי על כתיבת ספרי הלימוד לחטיבה זו מטעם משרד החינוך, בשנות ה-70 של המאה הקודמת, ואחר כך כראש הוועדה לתוכנית הלימודים לאותה חטיבה בשנות ה-90.

מעצבי תוכנית הלימודים בשנות ה-70, במסגרת מה שהוגדר אז "הרפורמה", היו, בין היתר, הפרופסורים יהושע אריאלי, שמואל אטינגר ומנחם שטרן, אנשים מן הצד הנאור של המפה, שביקשו לנהל ער כהלכה את לימוד ההיסטוריה כבר בכיתות ו' עד ט'. מבט על תוכנית הלימודים שפורסמה ב-1975 מלמד, שלא זו בלבד שההיסטוריה היהודית, כולל זו של הציונות, עוגנה בתוך מסגרת מושגית ותמיכתית כללית, אלא שההתייחסות אליה היתה ביקורתית וחדשנית.

אחרי 20 שנה עשתה ועדת התוכנית בראשותי עוד כבדת דרך, במה שנוגע לתפוצות יהודיות לא אירופיות, תרבויות לא אירופיות בכלל, ומקומו של המפגש הציוני-פלסטיני. בשני השלבים נכשלה התוכנית במבחן היישום. אי אפשר ללמד היסטוריה תוך התעלמות מות מרוח התקופה ומהנחות מודעות ולא-מודעות השולטות בה. כן קרה, שכבר בשלב הכנת ספרי הלימוד, ואחר כך בתרגום ה"חומר" למלאכת ההוראה, נעלמו כמעט כל הניסיונות לשנות את המסלול שהוכתב על ידי "רוח התקופה" מאז הקמת המדינה: חתירה טלאולוגית המצדיקה את המפעל הציוני בלי לשאול שאלות קשות.

כשהעזו כותבי ספר לימוד להתייחס לערפאת, ואף הוסיפו את תצלומי הובילו שאילתה בכנסת ומערכה ציבורית לצנוורה של הספר

בין כותבי התוכניות – עשינו זאת או כפקידי המדינה! – היו כאלה שביקשו לנער את הנרטיב ברוח תוכנית הלימודים, ומולם כאלה שנותרו שבויים בנרטיב המסורתי. מכיוון שהיחידה לתוכניות לימודים בתוך עמה ישבה, דהיינו, היתה תחת פיקוח משרד החינוך והפוליטיקה הישראלית, הדרך שבה "העזנו" להעלות את הבעיה הפלסטינית בספר "ראשית הציונות" ב-1975, היתה על ידי ציטוט מתוך ספרו של הרצל "אלטנוילנד", אותו פרק העוסק בוויכוח על מקומם של הפלסטינים בחזון הציוני. התלמידים נשאלו: "על פי חזונו של הרצל – כיצד נפתרה הבעיה של ההתיישבות היהודית בתוך אוכלוסייה ערבית?". הן הביקורת מן ה"מערכת" והן מבתי הספר בשלב הניסוי כפו זהירות רבה, שלא לומר צנוורה. לכן לא היה קל מלהתעלם משאלה מסוג זה. כאשר העזו כותבי ספר לימוד להתייחס לראש אש"ף יאסר ערפאת, ואף להוסיף את תצלומי בספר הלימוד, הובילו שאילתה בכנסת (שאחרי המהפך) ומערכה ציבורית לצנוורה של ממש, דהיינו להדפסה חדשה.

הדברים היו אמורים גם בהיסטוריה של הנצרות. מי שקורא את הפרק שכתבנו על הנצרות הקדומה בשנת 1970, שבע שנים לפני עליית הליכוד לשלטון, מודע לכך שפרק כזה יעלה עליו כיום התקפה רבת. אבל כבר אז התבקשו הכותבים לסלק תמונה של כנסייה מדה השער של הפרק, משום שלא יעלה על הדעת להדפיס צלב על מעטפת של ספר לימוד ישראלי יהודי. אמנם הצלחנו אז להערים על המערכת, אבל המסקנה ברורה: תוכנית מתקדמת תאבד את הסיכוי בשלב היישום. גם בחינוך הממלכתי הלא דתי.

מאוחר יותר סברתי כי אוכל לשנות את המסלול כראש ועדה לתוכניות לימודים. ואכן, הוועדה המשיכה במסלול שיצרה קודמתה. אלא שכאן חזרה התקלה: במבחן היישום ומול לחץ הביקורת הציבורית לא השאירה התוכנית הזאת את רושמה המתקן. אחת ההנחות הבסיסיות לטיפול בנושא ההיסטוריה היהודית, היותה חלק מן ההיסטוריה האנושית בכלל, תורגמה מן הזווית המושגית באמצעות מיקום הציונות בין התנועות הלאומיות המודרניות, מי-קום האנטישמיות בהקשר של גזענות, קסנופוביה ודעה קדומה, והשוואה – כדוגמה של השמדת עם.

המבקרים רבי ההשפעה תקפו את נקודת המוצא הזו. לדעתם, כל מה שקשור ביהדות הוא מלכתחילה ייחודי וסינגולרי, ולכן דין התוכנית להיפסל. ומכיוון שהמבקרים ביטאו את רוח התקופה ונטיית הלב הציבורית, גם לתוכנית זו לא היתה תקומה. לא פלא שגורל התוכנית הבאה בתור לא היה שונה.

בהתחשב בכך שהחברה הישראלית-יהודית לאומנית ופונדמנטליסטית עוד יותר משהיתה, והנרטיב שלה דומיננטי, אין סיכוי שהמפנה שתוכנן מאז שנות ה-70 יגיע אי פעם לשלב המימוש. אותם היסטוריונים הלומדים מניסיון העבר אכן מגיעים (כמוני) למסקנה, כי עדיף להסתגר במגדל השן האקדמי מאשר להיקלע לעמדה מתגוננת בדיון ציבורי נבער על השאלה הפרקטית של הוראת היסטוריה בכתי הספר.